

EISZ Nemzeti Program 2012: új irányban az információs szolgáltatás

Giczi András – Páll Zoltán – Téglási Ágnes

„Társadalmunkban kifejezetten hasznos, ha valaki mindig, mindenhol jól informált”¹ - vallja Dr. Thomas Knieper. Ehhez információra van szükségünk. Az információnak azonban ára van, s ezt gyakran nagyon kemény pénzekben mérik. Hazánkban közel két évtizede már, hogy különféle konzorciumok és szövetségek igyekeznek kemény munkával minél gazdaságosabban, minél jobban kielégíteni a hazai információéhséget. Ennek egy szegmense, a tudományos információ különösen fontos a hazai kutatás és felsőoktatás, a kiművelt emberfők számára.

Az információforrások elsődleges tárházai évszázadokon át a könyvtárak voltak. Az elektronikus tartalmak közel 20 éves térnyerésével és az internet elterjedésével ez a kép valamelyest megváltozott, hisz a kutatók, oktatók és az érdeklődők a világhálón böngészve is meglelhetnék/lelhetik a számukra releváns információt. Ám az igazán hasznos és tudományosan is fontos adatok továbbra is a könyvtáraknál vagy könyvtárakon keresztül érhetők el, komoly anyagi ráfordítással. Ez akkor is így van, ha a felhasználó számára egyértelmű, hogy a keresett cikk vagy tudományos tartalom közvetlenül az interneten jelenik meg. Sokan nem látják és nem tudják, hogy ennek háttérben is jelentős könyvtárosi előkészítés, háttér munka, szervezés és nem utolsósorban súlyos anyagi ráfordítás áll.

Az elektronikus információ természetéből adódóan alkalmas arra, hogy a könyvtárak ne egyenként, elszigetelten szerezzék be és szolgáltatassák, hanem a gyarapításban évtizedek óta jól ismert elv, a közös forráshasznosítás és a forrásmegosztás elve szerint fizessenek elő a szakirodalom jelentős részére, vagy a szakirodalomról tájékoztató adatbázisokra. Ismert tény, hogy olcsóbb a közösen, konzorciális formában történő beszerzés, nem csupán azért, mert a kiadók árkedvezményt adnak, hanem azért is, mert munkaidőt, humán erőforrást lehet így megtakarítani. Magyarországon (a nemzetközi gyakorlatot és elsősorban a finn példát követve), a könyvtárak összefogásával nemzeti szintű gyűjteményfejlesztéssel biztosított a nagy és költséges nemzetközi adatbázisok elérése, megteremtve így a kutatói, oktatói információs infrastruktúra alapjait.

Az információhoz való hozzáférés igénye, az állami részvétel és a közös könyvtári fellépés 2010-ben találkozott, mikor az akkori Oktatási Minisztérium égisze alatt megszületett az EISZ program. A program a kezdetektől több, különálló forrásból gazdálkodott, amit az 1079/2012. (III. 28.) Kormányrendelet változtatott meg azzal, hogy beépítette az EISZ Nemzeti Programra szánt forrást a költségvetésbe.

A rendelet alapján a Kormány felkérte a „Magyar Tudományos Akadémiát (a továbbiakban: MTA), hogy az irányítása alatt álló köztestületi költségvetési szerv, az MTA Könyvtár (ma MTA Könyvtár és Információs Központ, röviden MTA KIK) közreműködésével lássa el az Elektronikus Információs Szolgáltatás Nemzeti Program működtetésével kapcsolatos feladatokat.”² A rendelet legfontosabb tételeként az állam központosította és 1426 millió forinttal biztos alapokra helyezte az EISZ Nemzeti Program működését. Az MTA Könyvtárhoz került adatbázisok az ún. Alapprogramhoz tartoznak, míg az Educatio Kft. TÁMOP program keretében beszerzett adatbázisai az ún. TÁMOP program adatbázisai néven éltek tovább.

2011 őszétől zajlottak az előkészületi munkák, s a határozat megjelenését követően 2012 áprilisának elején létrejött az EISZ Titkárság, az MTA Könyvtára Igazgatóságának részeként. Két fiatal, angolul jól beszélő informatikus-könyvtáros felvételével, és a felső vezetés közvetlen irányításával megindult az országos szintű gyűjteményfejlesztési és adatbázis-szolgáltatói munka. Alapvető célkitűzés volt, hogy a szolgáltatás folyamatos és zökkenőmentes legyen, és az előfizetői kör ne érezze a szervezeti, szerkezeti átalakulást. Fél év alatt kialakult az a csapat, amely képes hosszú távon működtetni a programot. A szakmai személyzet munkáját jól kiegészíti egy komoly adminisztrációs háttér, informatikai és pénzügyi szakemberek bevonásával és egy rész munkaidős ügyviteli munkatárs alkalmazásával. Meg kell említenünk még az MTA Titkárságával, különösen a jogi és közbeszerzési referenssel való szoros együttműködést, hiszen így teljes az a csapatmunka, amelyre a program sikere épül.

A titkárság első és legfontosabb feladata volt az EISZ Nemzeti Programról rendelkezésre álló információk megszerzése, melyhez a program korábbi koordinátora az Educatio Kft. nyújtott tanácsadást. Milyen információk voltak ezek? Adatbázisok, melyek bekerültek a EISZ Alapprogramjába; az egyes intézmények 2012. évi adatbázis-igényei; az intézmények adatai, az önrész kiszámításához használt képletek átadása, hogy csak a legfontosabbakat említsük.

A titkárság megalakulásával szinte egy időben el kellett indítani a közbeszerzési eljárásokat. Az MTA KIK pályázat útján kiválasztotta azt a két ügyvédi irodát, amelyek az eljárások során a közbeszerzésért felelősek voltak. Ahol mód nyílt rá, azokban az eljárásokban a közbeszerzés első lépése az ún. kizárólagossági nyilatkozatok beszerzése volt, ezek alapján határoztuk meg a közbeszerzés fajtáját. Az ajánlattételi dokumentációt, amelyek megjelentek a Közbeszerzési Értesítőben, ügyvédi irodák készítették el. A döntő többségében hirdetmény közzététele nélküli tárgyalásos eljárások során, a kizárólagossági nyilatkozatok értelmében egyetlen szolgáltató vett részt a közbeszerzésekben, két adatbázis esetében került sor nyílt eljárásra. A 14 közbeszerzési eljárás során az MTA KIK, az MTA közbeszerzési referense, valamint a szerződött ügyvédi irodák együttműködése kimagaslóan hatékony volt.

A több mint 90 intézményből álló előfizetői kör tagjaival kötendő szerződések, a számlázás és a kapcsolódó pontosan vezetett adminisztráció mellett fontos szerepet kap a folyamatos kapcsolattartás az intézményekkel, a felmerülő technikai és használati kérdések áthidalása és megoldása. A nap nyolc órájában állunk rendelkezésre: akár telefonon, akár e-mailben keresnek minket.

Az EISZ Nemzeti Program finanszírozásához elengedhetetlen a részt vevő intézmények költségvállalása. Az ún. önrész-hozzájárulás mértékét minden egyes adatbázis esetén az EISZ Bizottság 2009-ben elfogadott irányelvei alapján számoljuk ki, a program irányítójának jóváhagyását követően. Az önrészek számításához többféle adat is szükséges; az intézmények FTE - full-time equivalent - számai, illetve az adatbázisok használati statisztikája. A statisztika egyben a döntéshozatal eszköze is, segíti az intézményi vezetőket előfizetői döntéseik meghozatalában.

2012 májusában létrehoztuk az Elektronikus Információszoolgáltatás, az MTA Könyvtárának hivatalos EISZ-blogját (1. ábra). Célszerűnek éreztük egy új, az eisz.hu honlaptól független tájékoztatási felület létrehozását, hogy az Alapprogram legfontosabb híreiről naprakészek lehessenek a felhasználóink.

Miért döntöttünk a blogforma mellett? Mivel gyorsan, egyszerűen oszthatunk meg rajta tartalmat. Felépítése, kezelése egyszerű és hatékony, létrehozása pedig rövid időt vett igénybe. Az induláskor saját tárhely mellett döntöttünk, ez azért volt célszerű, mert így szolgáltatótól függetlenül alakíthattuk ki a blogot, például saját adatbázis, saját domén (<http://eisz.mtak.hu>), illetve lehetőségünk volt saját, egyedi arculat kialakítására is. A saját felület jó döntésnek bizonyult; 2013 januárjáig két, egymástól független statisztikai szolgáltató - Google Analytics és HiStats - adatai szerint is több mint hatezerszer látogattak el felhasználóink és az érdeklődők a blogra.

Az intézményi oktatóknak, kutatóknak és a hallgatóknak egyaránt fontos, hogy a legfrissebb információkhoz rövid időn belül hozzájussanak. Az adatbázisok használata folyamatosan nő, az oktatók a hallgatóknak egyre több olyan feladatot adnak, amely szükségessé teszi számukra ezek használatát. Fontos feladat tehát az igények felmérése éppen úgy, mint a felhasználás adatainak mérése.

Az EISZ Nemzeti Program a tárgyévét megelőző év utolsó negyedében igényfelmérést készít, amelyet eljuttatunk az érintett felsőoktatási, nonprofit és egészségügyi intézményeknek, s egyúttal a blogon is közzéteszünk. A valós igények rangsorolása alapján és a rendelkezésre álló források ismeretében készítjük el a beszerzési tervet, hozzá kapcsolódóan a közbeszerzési tervet. Abban az esetben, ha két vagy három évre kötünk licencszerződést a kiadóval, forgalmazóval, nincs mód új jelentkezőket fogadni, csak úgy, ha az igénylő vállalja az intézményére háruló teljes költséget. Kilépéseket sem tudunk egy szerződéssel biztosított szolgáltatás ideje alatt elfogadni, csak a szerződés lejártát követően. Kivétel akkor lehetséges, ha a kilépő helyébe egy hasonló nagyságrendű belépő intézmény várakozik, és a csere többletköltség nélkül megoldható.

1. ábra EISZ-blog (Elérése: <http://eisz.mtak.hu>)

A terjesztést a blogon, illetve a meglévő e-mail kapcsolatokon keresztül végezzük. Naprakész tájékoztatás, újdonságok bemutatása, események, programok népszerűsítése közvetlen kommunikációval történik. Személyes kapcsolattartásra egyedi bejelentkezés alapján és az adatbázis-bemutatókon való részvétellel nyílik lehetőség. Fontos partnereink az intézményekben dolgozó EISZ-koordinátorok, akikkel szintén közvetlen, sok esetben személyes napi kapcsolatot tartunk fenn. Rendszeresen szervezünk oktatóprogramokat, bemutatókat, ezeket többnyire a szolgáltatók kezdeményezik, éppen úgy, mint az online webinarprogramokat. Az elmúlt évben nyolc alkalommal szerveztünk bemutatót, képzést. Természetesen intézményi igények alapján is van lehetőség bemutatók, oktatóprogramok szervezésére, a kiadói szórólapok, tájékoztatók továbbítására, felhasználókhöz való eljuttatására.

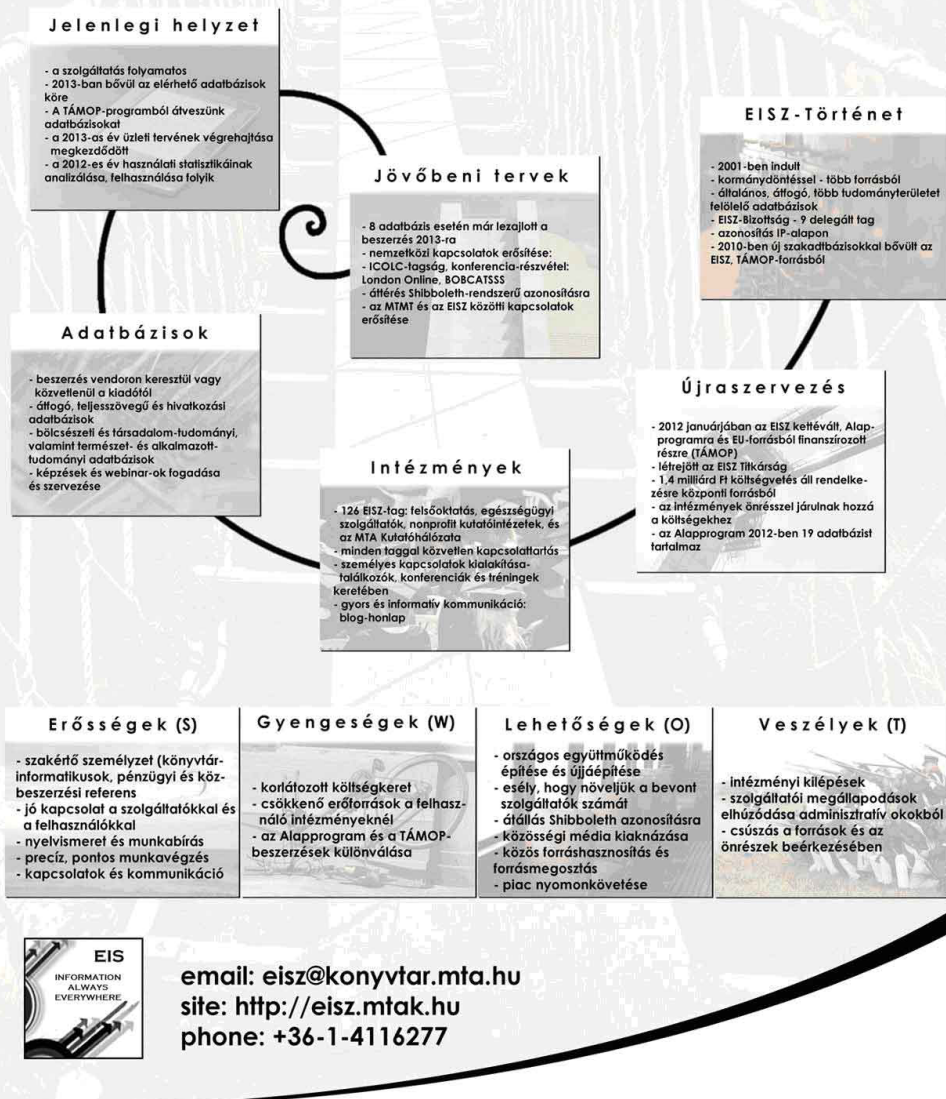
A közeljövő

2013-ra elmondhatjuk, hogy biztos alapokon áll az EISZ Nemzeti Program működése, a költségvetés biztosított, a működés feltételei adottak. Az 1. táblázat az elérhető adatbázisokat tartalmazza.

1. táblázat Elérhető adatbázisok

Adatbázis neve	Szolgáltató	Előfizetés kezdete	Előfizetés időtartama	Önrész mértéke (százalékban)	Szolgáltatást igénylő intézmények száma
MathSciNet	Swets Information Services GmbH	2012	17 hónap	75%	12
Reaxys	Elsevier B.V.	2013	12 hónap	75%	3
ACM Digital Library	Association for Computing Machinery	2013	12 hónap	75%	8
Akadémiai Folyóiratok	Akadémiai Kiadó Zrt.	2013	12 hónap	10%	35
Akadémiai Szótárak		2013	12 hónap	25%	26
Science Magazine	Minerva Wissenschaftliche Buchhandlung GmbH	2012	17 hónap	75%	10
Nature	Minerva Wissenschaftliche Buchhandlung GmbH	2013	12 hónap	75%	12
EBSCOhost Minerva	Minerva Wissenschaftliche Buchhandlung GmbH	2013	12 hónap	minisztériumi forrás	89
Web of Science	Thomson Reuters Scientific Inc.	2013	36 hónap	25%	37
Science Direct	Elsevier B.V.	2013	12 hónap	Egyedi	50
SpringerLink	Springer Science and Business Media B.V.	2013	12 hónap	75%	40
CABI	Minerva Wissenschaftliche Buchhandlung GmbH	2012	15 hónap	75%	8
FSTA					5
Zool. Records					3
MLA-LRC	Info Technology Supply Ltd.	2012	24 hónap	75%	5
Grove Art					6
Grove Music					6
JSTOR	Ithaka JSTOR	2013	12 hónap	10%	24
EconLit	Minerva Wissenschaftliche Buchhandlung GmbH	2012	18 hónap	75%	12
Journal Citation Reports	Thomson Reuters Scientific Inc.	2013	24 hónap	25%	11
Essential Science Indicators		2013	24 hónap	25%	5
Scopus	Elsevier B.V.	2013	12 hónap	50%	Várhatóan 19

Az EISZ fő feladata, hogy biztosítsa a hozzáférést az online információs forrásokhoz a magyarországi nonprofit kutatóintézetek és a felsőoktatási intézmények számára.

Fontos szempont, hogy azokat a nemzetközi adatbázisokat, amelyeket az MTMT közvetlenül tud használni, illetve hasznosítani adatbázis építése során, az EISZ-program keretében szerezzük be. Így kerül át az ún. EISZ TÁMOP programból az alapprogramok sorába a *Journal Citation Report*, az *Essential Science Indicator* és a *Scopus* adatbázis. Törekednünk kell arra, hogy a kiadói szerződéseinkben is érvényt szerezzünk a felhasználás új szempontjainak.

2013-tól fokozatosan átállunk az IP alapú hozzáféréstől a Shibboleth rendszerre, annak érdekében, hogy felhasználóink könnyebben, fizikai helytől függetlenül elérjék mindazokat a szolgáltatásokat, amelyeket az intézmények nyújtanak. Az előzetes egyeztetések az *NIIFI*-vel és a szolgáltatókkal már megtörténtek, a részletekről folyamatosan tájékoztatjuk partnereinket.

Igény mutatkozik arra, hogy olyan adatbázisok beszerzését is vállalja a titkárság, amelyeket központi költségvetésből nem tud támogatni. 2013-tól lehetőség van arra, hogy minimum négy intézmény által igényelt adatbázis közbeszerzését központi, nemzeti licenccsere megkötésével biztosítsuk. Ez a szolgáltatás próbaképpen, 100% önrész fizetése mellett vehető igénybe.

Hivatkozások

1. <http://www.heise.de/tr/artikel/Das-Netz-als-Pausen-fueller-1568472.html> (2013-02-12) [\(vissza\)](#)
2. Forrás: Magyar Közlöny 2012. évi 35. szám, p. 6136- 6137. [\(vissza\)](#)

Beérkezett: 2013. III. 21-én.

Téglási Ágnes az MTA Könyvtár és Információs Központ főigazgató-helyettese.

Giczi András Béla az EISZ Titkárság főkönyvtárosa.

Páll Zoltán az EISZ Titkárság könyvtárosa.

A cikk a következő címen érhető el:

http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=5764&issue_id=547